

SITUACE, MOŽNOSTI A MEZE ČINNOSTI LITERÁTA-BOHEMISTY V ZAHRANIČÍ

VERONIKA HEĚOVÁ

V některých zemích už téměř stoletá bohemistika se může honosit vynikajícími představiteli. Někteří z nich (jako R. Jakobson, R. Wellek a jiní) dokonce ve značné míře ovlivnili literární vědu na celém světě. I dnes působí v zahraničí několik význačných, mezinárodně uznávaných bohemistů, kterých si všichni vážíme a jejichž díla se zájmem sledujeme.

Mnohem méně je však známá mravenčí práce desítek, snad i stovek řadových bohemistů, kteří – roztroušeni po celém světě – den co den pěstují českou literaturu, předávají o ní svému okolí základní znalosti, vychovávají nové a nové generace zájemců, překládají a vydávají české knihy, starají se o to, aby česká literatura byla přítomná v domácím kulturním povědomí.

Jako jedna z těch skromných šířitelů české literatury jsem si předsevzala na jejich problémy upozornit. Mé úvahy se jen částečně týkají Čechů-bohemistů, kteří žijí v cizině, protože ti tam pěstují svou vlastní kulturu, a mají tedy poněkud jiné těžkosti.

I

Kamenem úrazu pro zahraniční bohemisty je sám český jazyk. Většina z nás vede asi celoživotní boj s tímto milovaným i nenáviděným jazykem, který nám den co den odkrývá překvapující bohatství a krásu, který nás však den za dnem uvádí v zoufalství všemi svými koncovkami, jazykolamnými seskupeními souhlásek a nečekanými významovými úskalími. Máme asi všichni v zásobě historiky o různých směšných nedorozuměních při našich stycích s Čechy.

Můžeme-li se takovým nebezpečím vyhnout, naše citlivost pro stylové jemnosti bude vždy slabší, při rozhovoru budeme asi vždycky mísit spisovný jazyk s obecnou češtinou, dnešní módní výrazy s výrazy téměř obrozenskými. Ve styku s rodilými Čechy naprosto nikdy nemůžeme být na stejné úrovni v lehkosti a výstižnosti vyjádření. Jsme v tom smyslu ve stavu jakési národnostní menšiny, s tím rozdílem, že my jsme se do této situace nenarodili, ale schválně jsme si ji z lásky k věci zvolili.

II

Další zvláštností situace zahraničního bohemisty je odloučení od denního styku s českou kulturou. Již tím, že většinou nechodil do českých škol, je značně znevýhodněn, takže jeho znalosti se liší od znalostí Čecha: na jedné straně jako odborník české literatury v určitých oblastech bude vědět mnohem víc než kterýkoli průměrně vzdělaný Čech, bude znát takřka neznámé literární a kulturně historické detaily, na druhé straně pak bude mít někdy velké mezery v elementárních znalostech, které jsou pro každého Čecha samozřejmostí (nebude možná znát základní dětská říkadla a písničky, bude mu asi chybět běžná slovní zásoba přírodních věd, budou se mu plést v hlavě některá zeměpisná místa, bude málo znát o politických nebo populárních kulturních osobnostech současnosti nebo blízké minulosti atd.). V literatuře mu pak každý odkaz na takové reálie – aspoň zpočátku – uniká a vyžaduje zvláštní námahu, aby se jeho smyslu dobral.

III

Ani jako odborník nemá pohotově při ruce všechny informace, které by potřeboval. Může jen omezeně bádát v českých knihovnách a archívech a jsou pro něho těžko přístupné i aktuality, které se dostanou do slovníků a lexikonů až mnohem později. Knihy a časopisy obyčejně dostává opožděně, o nových literárních lahůdkách se dovídá pozdě a musí mít někdy neformální zdroje, aby se k nim vůbec dostal. To všechno působí určitou povšechnost a opožděnost v jeho nazírání českých věcí.

Je nucen, aby si z těch poměrně málo údajů, k nimž se dostává, sám pro sebe vytvářel určitou syntézu, nějaký ucelený pohled na českou literaturu a kulturní život, přičemž je hodně odkázán – přes své všeobecné literárněvědné znalosti – také na svůj psychologický a snad i umělecký instinkt. Takto vytvářený obraz určitě nebude tak přesný ani tak bohatý na detaily, určitě se bude i v mnohém rozcházet s pojetím českého literárního vědce, už také proto, že jeho pojetí bude vytvářeno na pozadí jiné kultury. Zahraniční bohemista totiž, aby byl doma lépe pochopen, musí vždy mít na zřeteli rovněž domácí pojetí literatury, domácí kulturní tradice.

Prozkoumání obrazů českých literárních jevů vytvořených na pozadí různých cizích kultur by snad i Čechům mohlo poskytnout určité zkušenosti, zatím však zájem o tuto problematiku asi není.

Celkově zůstává zahraniční bohemista vždy trochu outsiderem – jak doma, tak ve vztahu k české literární vědě. Doma proto, že se zabývá – mimo některé jevy – skoro úplně neznámou oblastí, ve druhém případě proto, že pro něho česká střediska literární vědy v základě fungují jako

zdroj víceméně bezpečných informací, zatímco jeho aktivita je obrácena k jinému – domácímu – publiku; jeho činnosti vlastně leckdy postrádají zpětnou vazbu.

IV

Hlavním úkolem a cílem zahraničního bohemisty je podávat informace o české literatuře, eventuálně o jiných kulturních jevech, institucích, osobnostech atd., a to jednak domácím literárním vědcům zabývajícím se světovou literaturou, ale také širšímu okruhu čtenářů (jejichž řady jsou bohužel nyní stále řidší). V tom bude jeho činnost asi ještě dlouho na stupni takřka buditelském. Jakkoli má totiž bohemistika v některých zemích už delší existenci, základní poznatky se musí znovu a znovu opakovat, aby se ujaly aspoň ve vědomí vzdělané veřejnosti cizí země. Výjimku tvoří ovšem díla několika světoznámých českých autorů (z klasiků například Haškova nebo Čapkova, ze současných Hrabalova, Kunderova a jiných, z literární vědy práce pražského strukturalismu), o něž je ve většině zemí spontánní zájem.

V

Z "buditelské" funkce zahraničního bohemisty vyplývá, že působí na nižším stupni specializace než jeho čeští kolegové. Kromě toho, že se věnuje nejrozličnějším žánrům literárněvědným a publicistickým (výroční články, úvody a doslovy, hesla do lexikonů, překlady a redigování textů, ne vždy jen literárních), má někdy i takové mimoliterární úkoly jako psaní učebnic českého jazyka, dokonce někdy i sestavování slovníků atd. Jsem však přesvědčena, že dokud nepřijde doba většího rozvrstvení bohemistů, bohemista-literát i tyto úkoly musí zastat.

Další mimoestetické úkoly budou pak ještě mít bohemisté v sousedních zemích, neboť kultura národů těchto zemí je ovlivňována zkušenostmi z tisíciletého soužití, někdy dokonce i v rámci společného státu. Odhalení zachovaných dokumentů těchto historických kontaktů patří sice v první řadě historikům, ale uvědomování si společných rysů našich kultur, analýza literárního odrazu této minulosti je také naším úkolem, neboť tato činnost dává nejvíce možností jednak k lepšímu pochopení vlastní kultury, jednak k prohloubení vědomí společného osudu těchto národů. To je v současné době, kdy se netrpělivost a nenávisť ke všemu cizímu a snahy o národní izolaci šíří, nesmírně důležité.